

Piedfort de diner, inèdit, de l'any 1610

J. MONTAÑÈS I BONCOMPTE

Presentem un assaig de diner de Felip II de la seca de Barcelona datat el 1610, desconegut i inèdit. Es coneixen monedes que tenen una factura similar però pertanyen a dates immediatament posteriors i corresponen a altres valors monetaris, per tant escau suposar que segueixen aquest arquetipus tal com veurem més endavant.

Anem doncs a descriure-la:

A/PHILIPPVS D G HISPAN R, entre dos cercles de punts; en el camp bust de felip II a l'esquerra, vestit i amb coll, entre les lletres D -I.

R/ + BARCINO CIVITAS 1610, entre dos cercles de punts; en el camp sense trencar el cercle interior, creu equilateral que recorda a la de malta, en el centre una B, un anell en el primer i quart quadrant, tres punts en el segon i tercer. Pes: 1.90 g. Metall: billó

Diàmetre: 17 mm. Conservació: bona, malgrat el desgat. Única i inèdita.
 Col·lecció particular: procedeix de col. antiga.
 Aquesta peça és encunyada a molinet.

Les lletres D -I del anvers són el abreujament de mot diner, així com posteriorment A -R ho foren d'ardit i S -I de sisè.

Fins aleshores totes les monedes de la seca de Barcelona havien estat encunyades a martell i aquesta peça és la primera feta amb el nou sistema de molinet.

Aquest enginy ja era emprat a la península per la seca nova de Segòvia que des del 1597 va batre monedes de coure de un, dos i quatre maravedís encara que des de 1586 ja encunyava monedes de plata de vuit rals. L'edifici del «Real Ingenio de la moneda» va ésser dissenyat per aquesta finalitat el 1583, i emplaçat a Segòvia perquè el cabal del riu Manzanares a Madrid no permetia moure les aspes del motor de l'enginy. El rei Felip I va participar activament en aquesta empresa pagant les obres de l'edifici, la maquinària i la seva posada en marxa i va sol·licitar a l'arxiduc Ferran, comte del Tirol, personal alemany qualificat que va servir, muntar i posar en funcionament el molinet segovià en el marge esquerra del riu Eresma l'any 1586. El viatge de l'enginy fins a Segovia fou tortuós. A Genova empresonaren a un dels principals ajudants del trasllat i en arribar a Barcelona va morir Gregori Guerling, responsable de l'enginy, on va ésser enterrat. El 31 de desembre de 1596 es disposa: «que se labre en el dicho Ingenio toda la moneda de vellón que se hubiere de labrar, en estos Reynos de Castilla, sin que lleve ni se le eche ninguna liga de plata» fent el següent raonament: «podría haber seguridad de que no se falsificaría, por que no se puede contrahacer cantidad considerable sin mucha costa, si no es en otro Ingenio semejante, que no le hay en estos Reynos, ni en los comarcas a ellos». Tot i això, ben aviat, a febrer de 1597, degut a una mala acollida d'aquesta mesura, es va acordar lligar novament plata com tradicionalment es feia. Les altres seques castellanques seguien baten moneda a martell. En el Principat, Barcelona rebrà en 1598 facultat de posar en els menuts la lliga de plata que consideressin convenient i uns anys més tard a 3 de juny de 1602 a Castella es disposa que Segòvia encunyi coure sense lliga de plata.

També tenim documentació del molinet de Barcelona que va ésser fet el 1610 i que s'utilitzà profusament a partir del 1611 emeten monedes de mitjos croats i amb posterioritat ardits i diners, i onzens el 1618.

Extret del «Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona» conegut com a «Rúbriques de Bruniquer», recull de notícies sobre disposicions i privilegis legals de la ciutat de Barcelona per a la seva consulta, se sap: «*Al primer de Juny de 1610, Consell de cent sobre pagar al Mestre de Seca lo gasto de anar â Castella per fer venir un home per fer moneda ab molinet, com se feu*». Indubtablement el destí del Mestre de seca va ésser Segòvia, i el tècnic que va arribar seria un oficial del «Real Ingenio de la moneda» (pàg. 138).

Coneixem un informe de D. Hector Pignatelle, lloctinent i capità general del Principat de Catalunya, datat el 20 de novembre de 1610 que en nom de S.M. el rei Felip II concedeix als consellers de la ciutat la següent súplica: «*–Excelentísim Senyor: Entenent la ciutat de Barcelona lo gran abús que en lo present Principat de Catalunya se feya en fabricar moneda Boscatera, contrafent la que en la present ciutat se fabricaba ab molt gran desautoritat de la present ciutat y dany grandíssim de tot lo present Principat de Catalunya; y desitjant los magnífichs consellers d'aquella que dit abús se remedia, sercán nova forma per fabricar de assi al devant dita moneda de manera qu'aquella no pugues esser contrafeta, sino ab excessiu gasto han fet un molinet al us i costum de Segòvia, ahont tota la moneda que en la present ciutat fabricará axí de menuts, arðits, sisens, sous y reals, y altrás monedas se fassan y fabriquen gastant en la fabrica de dit molinet moltíssims ducats: Y per quant se poria fer que algunes ciutats, viles, ó lochs del present voldrien fer fer semblant molinet pera fabricar les monedes acostumen fer, lo que seria en gran dany no sols de la present ciutat, pero encara de tot lo Principat de Catalunya per ser ocasio que ab major facilitat se contrafaria dita moneda, y sen faria molia de Boscatera, desitjant perço lo Syndic de la present ciutat obviar dits danys á vostra Excelencia humilment suplica sie de son Real servey manar concedir y otorgar á la present ciutat, que ninguna ciutat, vila ó loch, eo singulars persones del present Principat en manera alguna y sots pena de sinccents florins d'or y de perdre los encunys y materials, y altres graves penes á Vostra Excelencia benvistes puguen fer dit molinet ni fabricar moneda ab enginy de aquell sino es la present ciutat de Barcelona; ans be si alguna moneda voldran fer, la hafén á fer fabricar en la present ciutat de Barcelona, perquè d'aquesta manera dita moneda Boscatera sie estirpada y la present ciutat reintegrada en son pristino estat que estava..» (Salat: t. I, pàg. 148).*

L'anterior document evidencia que ja disposava la ciutat el molinet abans de la data senyalada de 20 de Novembre de 1610 i que ben bé podien haver fet proves d'encuny o piedforts per assajar la nova maquinaria. Si més no, no havien encunyat encara monedes ja que el text indica el propòsit de fer-ho «*de assi al devant*».

Per altra banda, la súplica concedida per D. Hector Pignatelle en representació del Rei no tindrà vigència efectiva. Paral·lelament al que succeí a Castella anys abans altres ciutats del Principat seguiran encunyant amb el tradicional mètode de martell o «de pich» inclosa la mateixa ciutat de Barcelona, i la ciutat de Vic, si és confirmat, disposarà de procediment mecànic per obrar els dinerets amb data de 1611.

«*A 19 de janer de 1611, en lo manual se troba lo acte de Preu fet de fer dos Cai-xas de ferro per lo molinet de la Seca per a fer moneda*». (Rúbriques de Bruniquer pàg. 159). Aquesta anotació ens corrobora l'existència de l'enginy barceloní. Les caixes de ferro eren els bastidors del molinet. La fundició del ferro en motllos no es feia aleshores.

«*A 11 de Mars de 1611, en lo manual se troba un acte de Preu fet de un molinet pera fabricar moneda en la Casa de la Seca*». (Rúbriques de Bruniquer pàg. 159). Pressupost per a disposar d'un altre molinet. Pot resultar estranya aquesta

referència, però no tant si considerem que la seca segoviana funcionava amb dos molinets.

El 19 de juliol de 1611 «... se tracta de fer moneda ab molinet nou enginy». (Rúbriques de Bruniquer pàg. 136).

En data 11 d'agost de 1611, autorització de Pere Manrique, Lloctinent i Capità general del Principat a Pere Pau Riba, mestre de seca de Barcelona, per a que en quatre mesos, pogués encunyar amb el molinet o «*encuny del portuguès*» moneda de sous (mitjos croats), diners i ardots de la mateixa llei, empremtes i mòdul que era costum en dita seca reial.

A 25 de gener de 1612 el Rei ordenà amb caràcter d'urgència al seu lloctinent en el Principat l'informés sobre la queixa rebuda de Pere Pau Riba, mestre de seca de Barcelona, dels abusos que cometien les seques locals, i els greuges i perfurs que la seva activitat produïa. En aquests documents es fa constar de que aleshores «...doze ciudades, villas y lugares labran moneda». (A.C.A. reg. 5189, f. 98). En dates posteriors la seca barcelonina va adquirir nous molinets i també locals veïns per a instal·lar-los.

ENCUNYACIÓ AMB MOLINET

La encunyació mecanitzada va ésser utilitzada des de principis de l'edat moderna; fou una mostra més de l'esperit renaixentista europeu de progrés en les arts i els oficis. En temps d'Enric II de França es va construir a París el «molin des Etuves du Palais» al jardí des Etuves. La nova seca es va dir Monaie du Molin, va encunyar el 1551, data del seu inici, assaitjos, i moneda corrent a partir del 1552. Curiosament les rodes de les laminadores eren instal·lades dins un vaixell amarrat al moll.

El modus operandi era el següent: El metall era laminat uniformement passant entre dos corrns d'una laminadora o molinet per a laminació varies vegades. Les planxes resultants, si eren de coure o billó, tenien elevada duresa quedant el metall agre i quebradís, per el que convenia coure-les al forn abans de relaminarles de nou. La planxa es feia passar entre dos cilindres de ferro o corrns en els que estaven entallats els encunys, normalment varis; al rodar en fase i en sentit contrari l'un de l'altre, per pressió, gravaven simultàniament ambdós cares de la moneda. La peça acabada es separava de la planxa de metall amb trucador o una premsa talladora manual. Una desfase entre els cilindres provocava un descentrament de l'anvers i el revers desigual. Moltes de les monedes així realitzades presenten unes estries paral·leles en direcció del moviment dels corrns, i una curvatura característica.

El molinet de Segòvia era propulsat per força hidràulica, mentre que el sistema barceloní que era semblant deuria funcionar amb tracció animal segons el que es despren de documents posteriors.

VILES QUE ENCUNYEN MONEDA EN AQUELLS TEMPS

Hi ha documentació de permís d'emissió durant 1611 a:

<i>Lloc</i>	<i>Data</i>	<i>Volum</i>	<i>Mèdote</i>
Girona	30/6/1611	6000 Lliures (menuts)	Martell
Perpinyà	15/4/1611	2000 Ducats en menuts	Martell
	9/5/1611	2000 Ducats més.	Martell
Tarragona	14/7/1611	3000 Lliures (menuts)	DESCONEGUTS
Tortosa	18/6/1611	10000 Lliures (menuts i ardit)	DESCONEGUTS
Vic	5/7/1611	3000 Ducats en menuts	Mecànic?

Els menuts de Vic datats en 1611 semblen fets amb procediment mecànic. Un estudi detallat dels errors que presenten podrà aclarir com era realitzada l'encunyació. Bateren també moneda en aquests anys les poblacions de Granollers, Lleida i Solsona, en virtut de permisos obtinguts el 1599, que son efecte de l'activitat legislativa de les Corts Generals de Catalunya d'aquest any reunides a Barcelona. Altres seques catalanes com Reus encunyaren moneda en aquell temps.

PECES BARCELONINES RELACIONADES AMB LA QUE PRESENTEM

Piedfort d'ardit: Coneixem tres exemplars amb data de 1610, 1612 i 1614.

A/PHILIPPUS D G HISPANIAR entre cercle lineal i orla de punts; en el camp, bust de Felip II a l'esquerra entre A i R.

R/ + BARCINO CIVITATS (any), entre cercle lineal i orla de punts; escut en cairó amb les armes de la ciutat, altercant barres catalanes i creu de Sant Jordi.

Metall: billó. Diàmetre: 21 mm.

– Exemplar de 1610. Mots separats per punts.

Pes: ? Conservació: Molt bona.

Exemplar núm. 171 de la subhasta de Pere R. Arriols. Barcelona, 17-XII-83.

– Exemplar de 1612.

Pes: 6.11 g. Conservació: Bona.

Col·lecció de la Caixa núm. 676. Procedeix de l'antiga col·lecció Soler Cabot.

Tenim la descripció d'un altre exemplar amb data de 1614 i pes de 7.20 g. conegut des de fa anys. En M. Heiss, que va ésser el primer en publicar aquest piedfort (t. II, l. 82, núm. 7); quan descriu el revers indica que és similar a l'anterior exemplar publicat en el seu llibre que és un ardit de la tipologia habitual datat en 1614. A les làmines del llibre només es reproduïx el dibuix de l'anvers. Considerant que en Heiss només descriu tipus i no aprofundís en les variants d'any de

les peces, cap un dubte raonable de la data de la peça que conegué. Aquest piedfort és el mateix de la col·lecció Vidal-Quadras, catàleg, núm. 8192) i descrit per J. Botet i Sisó reproduint el dibuix d'en Heiss, núm. 618. Tots aquests autors consideren que la peça és un model o piedfort per a l'encunyació dels ardots, tanmateix la data de 1614 sembla massa tardana per ser un model tenint en compte que es coneixen ardots del tipus corrent datats en 1612 i 1613.

Nosaltres creiem que efectivament aquesta peça és una prova d'encuny o piedfort ja que els pesos coneguts de 6.11 g. per una i 7.20 g. per l'altre és exagerat per a una moneda de billó amb valor de dos diners, tenint en compte que la tendència del moment era fer créixer el valor de la moneda essent cada vegada més fiducidària.

MIG CROAT

De mitjos rals de plata amb data de 1611 se'n coneixen de dos tipus diferents; un fet a martell i l'altre a molinet. El primer segueix la tipologia habitual de les emissions d'argent de Felip I i de Felip II amb creu tallant la llegenda del revers i estilísticament gens relacionat amb la peça de un diner que presenten, l'altre emperò té forces semblances.

Encara que ben conegut anem a descriure'l

A/ PHILIPP9. D. G. HISPAN. R., entre dos cercles de punts; en el camp bust de Felip II a l'esquerra, vestit i amb el coll al gust de l'època, dos cintes darrera el cap.

R/ + BARCINO CIVITAS 1611, entre dos cercles de punts; en el camp sense tallar el cercle interior creu equilatral potada, un anell en el primer i quart quadrant, tres punts en el segon i tercer.

Les analogies amb la peça estudiada són evidents: la factura, ambdós són fetes a molinet, mateix mòdul, mateixes llegendes exteriors, cal assenyalar l'abreviatura del nom del Rei «US» per «9», i la mateixa tipologia i estil. A l'anvers el bust és pràcticament idèntic a excepció de les cintes de darrera el cap, i al revers la creu és també interior.

La documentació que hi ha relacionada amb el mig croat de 1611 fet a molinet és la següent

En data d'11 de juliol de 1611 s'acorda demanar al virrey «... *pujas la moneda à 8 lliures lo marc de argent, així com ara val 7 lliures 4 sous..*» (Rúbriques de Bruniquer pàg. 136).

El 13 d'agost de 1611 el virrey, Pere Manrique, autoritza a Pere Pau Riba, mestre de seca, la emissió amb molinet de qualsevol moneda de sous diners i ardots de la mateixa llei empremtes i mòdul que era costum fabricar en la seca reial. (De A.C.A. reg: 5189, f. 98).

En deduïm que les emissions de molinet de monedes de mig croat o sou són posteriors a 13 d'agost de 1611, mentre que les emissions a martell probablement són anteriors a aquesta data; si la súplica al virrey prosperà les peces a molinet serien de major talla. L'autorització de Pere Manrique indica que les peces a molinet haurien de tenir la mateixa llei, empremtes i mòdul, res no diu de què també la talla fos la mateixa. De totes maneres en M. Crusafont en la seva obra «Barcelona i la moneda catalana» explica que la talla oficial no coincidia amb la real en temps dels àustries. Les empremtes són les mateixes a excepció de les diferències ja descrites i en quant a la llei les emissions de croats, mitjos croats, i sisens de Barcelona són de plata fina de 958 mil·lèsimes.

CONCLUSIONS

La peça que presentem és un piedfort o prova d'encuny d'un diner fet amb l'enginy nou de la seca, la seva extrema raresa i la data de 1610 ens ho confirmen; la ciutat de Barcelona no va disposar de molinet per a les seves emissions fins a finals d'aquest any i no tenim notícia d'autorització per a batre moneda amb aquest procediment fins l'agost de 1611; les seves característiques, en conjunt modestes, tampoc la fan apta per a ésser una medalla de prestigi, serà doncs un assaig per a comprovar el correcte funcionament d'una maquinària desconeguda a Barcelona fins aleshores.

A Castella en 1610 era vigent la Real Cédula de novembre de 1608 de suspendre tot tipus de fabricació de moneda de billó durant vint anys. El Rei no va permetre la seva fabricació a fins al 15 de març de 1612 a Segovia, i per aprofitar unes planxes laminades que quedaren preparades abans de la prohibició. Sembla ser que aquesta disposició no fou extensiva al Principat, tanmateix sabem que curiosament en aquells anys els consellers de la ciutat de Barcelona resolgueren parar la fàbrica de menuts i ardots a causa de la confusió creada per l'abundant moneda falsa, mateix argument donat per el Rei. Tot indica que no es reprengué dita fàbrica fins el 1612 no hi han permisos reials per a batre billó en 1609 i en 1610 en cap altre seca catalana.

Cal destacar que ja es coneixen piedfords barcelonins d'ardit de 1610 i de 1612, any en què es reprengueren les emissions normals d'ardits, i del Ingenio de Segovia hom coneix una prova d'encuny de dos maravedís de 1592, data en la que encara no habien començat les emissions de numerari de billó en la seca nova de Segòvia; la peça és atribuïda a la visita de Felip I a les seves instal·lacions.

En els seus inicis a Europa, les noves tècniques d'encunyació foren més

emprades per a la fabricació de medalles de luxe, d'ostentació i prestigi, que per emetre numerari circulant. En els molinets francesos de París i de Troyes (1551) en el primer any de funcionament només van fer assatjos, és a dir, piedforts.

Barcelona amb l'adquisició de l'enginy volgué obtindre l'exclusivitat d'ús sobre les demés seques locals, privilegi que essent atorgat no fou vigent. Durant la Guerra dels Segadors nombroses viles i ciutats van utilitzar aquest procediment d'encunyació i és possible que la ciutat de Vich emprés un sistema mecànic per a realitzar els menuts de 1611. El fet de disposar de molinet fou un nou argument per a intentar acabar amb les amonedacions locals catalanes i consolidar la preponderància de la seca barcelonina envers les altres del Principat.

En 1616 s'encunyaren sous o mitjos croats amb molinet que prengueren estílicament com a model de referència el piedfort que presentem. Creiem que es poderen utilitzar els mateixos punxons per a entallar les llegendes del corró - encuny, i possiblement el gravador fos el mateix.

Les monedes vigents eren falsificades i les d'or i plata retallades i llimades per extreure fraudulentament el seu contingut de metall preciós. En tot moment cercaren la manera de trobar-hi un remei efectiu essent castigat severament aquest delictes, fins i tot amb la pena capital. L'ús del molinet per a batre moneda va ésser introduït per combatre aquest greuge, ja que la factura més acurada de les peces així fetes dificultava la tasca d'imitació dels falsaris.

BIBLIOGRAFIA

- BELTRÁN MARTÍNEZ, ANTONIO. «El Museo Numismático de Segovia y la primera acuñación de la ceca segoviana». *Numisma* 138-143. pp. 129-132. Madrid 1976.
- BOTET I SISÓ, JOAQUIM. «Les monedes catalanes». Barcelona 1908.
- CRUSAFONT I SABATER, MIQUEL. «Numismática Catalano-Aragonesa». Madrid, 1982.
- CRUSAFONT I SABATER, MIQUEL. «Barcelona i la moneda catalana». Barcelona, 1989.
- CRUSAFONT I SABATER, MIQUEL. «La moneda catalana local. (S. XIII-XVIII)». Barcelona 1990.
- DASÍ, TOMÁS. «Estudio de los reales de a ocho, también llamados pesos, dólares, piastras, patacones o duros españoles». Valencia. 1950/51.
- DURAN, RAFAEL. «La acuñación en el molino de la ceca de Segovia». *Numisma* 14. 119-158. Madrid. 1955.
- FONTECIA Y SÁNCHE, RAMÓN DE. «La moneda de vellón y cobre de la monarquía española». Madrid, 1968.
- HEISS, ALOISS. «Descripción general de las monedas hispano-cristianas desde la invasión de los árabes». Madrid, 1865.
- RIVERO, CASTO M^a DEL. «Segovia numismática. Estudio general de la ceca y de las monedas de esta ciudad». Segovia. 1928.
- SALAT, JOSEF. «Tratado de las monedas labradas en el principado de Cataluña». Barcelona, 1818.
- VILARET I MONFORT, J. «Els ardots barcelonins de Felip Segon (1598-1621)». *Acta Numismàtica* II. pp. 222-227. Barcelona, 1972.
- VILARET I MONFORT, J. «Els diners barcelonins del segle XVII». *Acta Numismàtica* XII. pp. 195-200. Barcelona, 1982.